

UDK:809.1(045)

Dildora ALIQULOVA,
ToshDO'TAU tayanch doktoranti
E-mail:aliqulovadildora92@gmail.com

Turon universiteti, f.f.f.d P.Qurbonov taqrizi asosida

CHARACTERISTICS OF DOMESTIC PROBLEMS IN THE CREATIONS OF A. KADIRII AND F. DUCHENE

Annotation

This article talks about the uniqueness of the domestic theme in the novels of A. Qadiri, the founder of Uzbek novelism, O'tgan kunlar and "Tamilla" by the French writer F. Duchene. The character outlook of the heroes of the work, their experiences on different paths of life are discussed

Key words: Image, hero, composition, style typology, naturalistic image, philosophical-psychological.

ХАРАКТЕРИСТИКА БЫТОВЫХ ПРОБЛЕМ В ТВОРЧЕСТВАХ А. КАДИРИИ И Ф. ДЮШЕНА

Аннотация

В данной статье говорится об своеобразии бытовой темы в романах основоположника узбекской новеллы А. Кадири, «Отган Кунлар» и «Тамилла» французского писателя Ф. Дюшена. Обсуждается мировоззрение героев произведения, их переживания на разных жизненных путях

Ключевые слова: Образ, герой, композиция, стилевая типология, натуралистический образ, философско-психологический.

A.QODIRIY VA F.DYUSHEN IJODIDA MAISHIY MUAMMOLARNING O'ZIGA XOSLIGI

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek romonchiligining asoschisi A.Qodiriyning O'tgan kunlar hamda Fransuz yozuvchisi F.Dyushenning "Tamilla" romanlarida maishiy mavzuning o'ziga xosligi haqida so'z boradi. Asar qahramonlarining harakteri dunyoqarashi, hayot yo'llarining turli xil so'qmoqlaridagi kechinmalari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlari: Obraz, qahramon, kompozitsiya, uslub tipologiyasi, naturalistik tasvir, falsafiy-psixologik.

Kirish. Shunday asarlar bo'ladiki, undagi qahramonlar sizning yaqin insoningizdek bo'ladi. U dard chiksa kuyunasiz, xursand bo'lsa suyunasiz va u bilan ma'lum muddat birga yashaysiz. Shunday asarlardan biri bu Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" romani desak mubolag'a bo'lmaydi. Kitobxon "O'tgan kunlar" romanini esga olganda bevosita Kumushbibi deb eslanadi. Bu asar hanzu o'z muxlisini yo'qotgan emas, ilk kunlardanoq xalqning yuragiga kirib borgan, millatimiz qadriyatini dunyo qadar ko'tara olgan asar bo'lib kerib keldi deya olamiz.

Ushbu maqolamizda qiyosiy tahlilga tortmoqchi bo'lgan yana bitta shunday asarlardan biri o'z davrida ma'lum va mashhur bo'la olgan o'zining avditoriyasiga ega bo'lgan Fransuz yozuvchisi Ferdinand Dyushenning "Tamilla" romanidir. Tamilla romani ham 1926 yil "O'tgan kunlar" romani bilan bir vaqtda yozilgan bo'lib, qo'lyozma xolidayoq 1921 yil Jazoiring ilk bora e'lon qilingan bosh mukofati Gran Pri siga sazovor bo'lgan. [3:43] Bundan ko'rinib turibdiki asar realistik tasvirlangan ya'ni Jazoirda yashayotgan arab xalqining turmush tarzi arab ayollarining qismati tasvirlangan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Asrimiz boshlarida ma'rifat nuri bilan ijtimoiy hayotni yangilash niyatida maydonga chiqqan jadid bobolarimiz ham ayollar haq-huquqi masalasini g'oyat dolzarb muammolardan biri sifatida kun tartibiga qo'ygan edilar. Bexbudiy, Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy kabi harakat darg'alarining publisistik chiqishlari, turli badiiy asarlari, amaliy faoliyatlarida ko'pdir. Balki ana shu umumiyat tufaylimi 20-yillarda Tamilla romani o'zbekchaga o'girilib chop etilgan va kitobxonlar o'rtasida nihoyatda shuhrat qozongan bo'lsa ajab emas. Bu ishning boshida Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Zarif Bashariy kabi jadid ziyolilari turgani ham yuqoridagi fikrimizni isbot etadi. Tamilla romani 20-yillarninig ikkinchi yarmida Zarif Bashariy

tomonidan tarjima qilingan, adib Abdulla Qodiriy tomonidan tahrir etilgan yetuk asarlardan biridir. Fikrimizni dalili sifatida o'sha yillarda aynan ushbu asar ta'sirida o'zbek oilalarida qizlarga Tamilla ismini qo'yish urf bo'lganligini aytib o'tishimiz mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Qodiriy asar qahramoni qilib hokim sinf vakillarini oladi, Dyushen esa arab xotin-qizlarini yarata turib, qahramon tanlashning ijtimoiy mohiyatiga Qodiriyga nisbatan o'zgacha yondoshadi. Shuningdek obraz yaratishda boshqacha yo'ldan boradi. O'tgan kunlarning bosh qahramonlaridan biri Kumush hokim sinf vakillari ichidan tanlab olingan bo'lsa, Dyushenning Tamillasi esa kambag'al va chala dindor oiladan chiqqan qiz tasvir obyekti qilib olinadi.

O'tgan kunlarda Kumush hech kimga o'xshatilmaydi, adib gapni bevosita Kumushdan, undagi sirli muhabbatning tug'ilishidan boshlaydi. Dyushen esa asarni endigina yetilib, muhabbat yoshiga yetgan Tamillani kayfiyatini tabiat tasviri bilan boshlaydi. Asrlar osha shariat va tariqat, din va eski urf odatlar iskanjasida bo'lgan qiz juvonlarni timsoli sifatida tanlangan Tamilla bilan bizni adib quyidagicha tanishtiradi;

Biror sonyadan so'ng nozik, yengil gavgdali Tamilla ko'rindi. U badaniga yopishib turgan ko'k gandudasi bilan asta zaytun daraxtiga yaqinlashdi. Uning bilaklari ochiq, qo'lida ayron to'ldirilgan kuvacha bor edi. O'zi yigirgan ipdan to'qilgan choriq kiygan oyoq to'piqlari ustida misdan yasalgan og'ir xalqalari yaltiramoqda edi. Yetib kelgach, qo'lidagi kuvachani ehtiyotlan yerga qo'ydi va yerga qaragani holda sekingina qaytib ketdi. Oqili uning orqasidan qarab qoldi.

Bundan ko'rinib turibdiki Tamilla ham nozik tabiatli, iboli va mehnatkash qiz, uni Oqili bir ko'rishdayoq mahliyo bo'lib qoladi. Asarni keying sahifalarida ko'rishimiz mumkin-

ki, Oqili Tamillaga qanchalik mahliyo bo'lgan bo'lsa Tamilla ham uni shunday sevib qoladi.

Tahlil va natijalar. O'tgan kunlar romanining bosh qahramoni Kumushbibini esa Qodiriy bizga shunday tanishtiradi "Qora zulfli, quyiq jingalak kiprik ostida timqora ko'zlar, qop-qora kamon, o'tib ketgan nafis qiyig' qoshlar, to'lg'on oydek g'uborsiz oq yuzi biroz qizilliq'ga aylanganda, kimdandir uyalg'an kabi... shu vaqt ko'rpani qayrib ushlagan oq nozik qo'llari bilan latif burnining o'ng tomonida, tabiatning nihoyatda usta qo'li bilan qo'ndirilg'an qora xolini qashidi va boshini yostiqdan olib o'turdi. Sharq rupoh atlas ko'ynakning ustidan uning o'rtacha ko'kragi biroz ko'tarilib turmoqda edi. Turib o'turgach boshini bir silkitdi-da, ijirganib qo'ydi. Silkinish orqasida uning yuzini to'z'igan soch tilalari o'rab olib jonso'z bir suratga kirgizdi. Bu qiz suratida ko'ringan malak qutidorning qizi - Kumushbibini edi". [7; 29] Kitobxon romanni ilk bora o'qiyotganda Kumushning bu psixologik tasvirlarida g'oyibona ishq tamini his etadi. Kumushbibini go'zallik va xayvo bobida qanchalik noyib bo'lsa, aql-idrok bobida ham shu qadar noyobdir. U mukammal darajada savodli hamdir. Undagi bu jihatni "Qamoq" faslida ya'ni otasi va turmush o'rtog'ini tuhmat bilan dor ostiga eltganlarida yaqqol ko'rinadi. "Kumush kamdankam ayollar xotirjam qabul qiladigan kundosh masalasida ham oqilona yo'l tuta biladi. o'z zavjasini ota-ona oldidagi majmuriyati, qolaversa, islom shariati aqidalaridan o'z istaklarini ustun qo'yolmaydi" deya ta'kidlaydi professor U.Jo'raqulov. Kumush Toshkentga qaynotasini uyiga kelgandan keyin kundoshi bilan ro'baro kelib, uning ham tashqi ta'sirlar ostida xulq-atvorida jizzakilik alomatlari sizila boshlaydi. "Kumushning so'z o'yini" va Kundosh-kundoshdir" fasllarida bu xolatlarni uchratishimiz mumkin.

Endi, romanining boshida berilgan yana bir suhbatga nazar salsak. Ya'ni Otabek, Hamid va Rahmatning suhbatiga. Ular o'rtasidagi suhbat eng nozik mavzu ya'ni oila qurish haqida bo'ladi. Bir zamonda bir makonda yashayotgan bu uch yigitning fikrlashi turlichadir.

Ma'lumki ota-ona istagi bilan turmush qurish o'zbek xalqining azaldan qolgan urf-odatidir. Oila quradigan yigit-qiz bir birlarini yaqin yillargacha nikoh kuni ko'rishgan. Shariat, odat shuni talab qilgan. Rahmatning turmush qurishi ham shu tariqa amalga oshgan. Shu sababli u o'z hayotidan norozi "Uylangan xotining ta'binga muvafiq kelsa, bu juda yaxshi; yo'qsa, bunchalik og'ir gap dunyoda bo'lmas" deydi u. Lekin, xotininga ko'ngli bo'lmasada ba'zi bir razil kishilardek xotin ustiga xotin olmoqqa qarshi. Otabek Rahmatning bu so'zlarini eshitib va ayollarni inson sifatida qadrlaganligi bois ularni gaplarini shunday davom ettiradi; ...oladigan xotiningiz sizga muaffiq bo'lishi barobarida, er ham xoting'a muaffiqtab bo'lsin [7;11] Bu so'zlar asar boshidanoq Otobekning insoniy fazilatlarini o'ta yuqori savyada ekanligini ko'rsatadi. Adib Otobekning nikoh va oila borasidagi fikrini yanada ochishni estamaydi, shu so'zlar bilan chegaralanadi. Shuning uchun ham suhbatni qolgan ikki yigitning bahsi bilan yakunlab qo'yadi. Rahmat Otobekka kulimsirab qaradida, Tog'asiga javob berdi. Xotin ko'payterib ular orasida azoblanishning nima hikmati bo'lsin dedi. Bir xotin bilan muhabbatlik umr kechirmoq, menimcha, eng maq'bul ish. Masalan, ikki xotinlikning bittasi sizmi? uyingizda har kuni janjal, bir daqiqa tinchlik yo'q.

Seningdek yigitlar uchun, albatta, bitta xotin ham ortiqchalik qiladir, deb kuldi Hamid. – Ko'p xotin orasida azoblanish nima degan so'z? Qamchingdan qon tomsa, yuzta xotin orasida ham rohatlanib tiriklik qilasan. Men bu kungacha ikki xotin o'rtasida janjalga to'yganimcha yo'q, ammo, xotinni uchta qilish o'yim ham yo'q emas [7;12]

Bu uch persanaj o'rtasida bo'lib o'tgan suhbatdan ko'rinib turibdiki, uch milliy xarakter nish urib, nikoh

masalasidagi uch milliy qarash ifoda topibgina qolmay, asarni keying bosqichlarini ham tahmin qilish mumkin albatta.

Bu ikki asarda ham yana bir to'xtalishimiz kerak bo'lgan maishiy muammolardan biri bu kundoshlik muammosidir. O'tgan kunlarda Kumush va Zaynab, Tamilla romanida esa Tamilla va Mina o'rtasidagi munosabatlarni misol qilib olishimiz mumkin.

Qodiriy ushbu masalaga sharqona yondoshadi, ya'ni kundoshlar o'rtasidagi suhbatlarda sharq ayollariga xos ibo hayoni saqlab qoladi.

Necha yoshga kirdingiz Zaynab opa?

O'n to'qqizg'a, shekilli.

Hali siz bola ekansiz, - dedi Kumush.

Siz nechiga kerdingiz?

Meni so'ramang, men endi qarib qoldim...

Hali yoshga o'xshaysiz-ku.

Necha yoshga kirgan deb o'ylaysiz?

Zaynab Kumushning to'lib yetmagan gavdasiga va o'n olti yoshlar chamaliq g'ubor tegmagan husniga hayron bo'lib, mulohazasini aytishdan qo'rqdi. Zaynabka qolsa, ehtimolki, Kumush o'zidan ham yosh chiqar edi.

Men qayoqdan bilay...

Yigirmaga kirdim.

Mendan bir yosh katta ekansiz.

Sizdan, albatta kattaman, dedi Kumush.

Suhbatdan ko'rinib turibdi-ki Kumush va Zaynab endi ko'rishgan kezarlarida opa singildek bir birlari bilan enoq bo'lishadi. Oradan o'n-o'nbeshtan kun o'tib Zaynabni yuragiga g'ulg'ula tusha boshlaydi, Otobekni Kumushdan qizg'anib, rashk olavida yona boshlaydi. Bu holatdan Kumushning ichiga xovotir tusha boshlaydi, keyingi kunlarini qaynotasi uyida tasavvur eta olmaydi. Zaynabni savodsizligi va hissiyotga beriluvchiligi tufayli asar so'ngida Kumush qo'rqan ish sodir bo'ladi ya'ni Zaynab kumushni zaxarlab o'ldiradi. Miyoridan oshgan rashk Zaynabni aqlidan ozdiradi. Zaynabni azaliy orzusidan batamom mosuvo qiladi, ya'ni Otobek tomonidan taloq qilinadi va uydan xaydaladi. Yozuvchi bu yerda meyoridan oshgan rashk insonlarning boshiga balo olib kelishi haqida ogohlantirib o'tmoqda.

Endi aynan shu muammo yuzasida Tamilla romaniga to'xtaladigan bo'lsan, Tamilla va Mina o'rtasidagi birgina suhbatga nazar salsak:

...Diya dimani biraman lekin, bir shart bilan

Tamilla qizardi, yerga qaradi, yana so'zida davom etdi:

- Bugun o'z navbatini menga berish sharti bilan...

- Mina javob bermadi. Tamilla ko'zini ko'tarib unga qaradi.

Xozirgina shodlik bilan nurlanib turgan Minaning yuzini qorong'ulik bosdi. Yumilgan lablari hayajon bilan uchdi, yana juqurlasha boshlagan ko'zlari uzoq-uzoqlarga qarab qoldi.

- Ol mana bularni ham ol!

Mina ko'nmaganini bildirib bosh chayqadi. Uning lablari hali ham yumilgan, ko'zlari uzoq-uzoqlarga boqqan edi.

Tamilla sandiqdan boshqa narsalarni ham oldi.

Qara, mana bular qanday yaxshi bularni ham ol!

Minaning vujudini qaltiroq bosdi. Ko'zlari ilgaringiday, odatdagiday yolqinlana boshladi, og'zi ochildi.

- Yo'q opa bo'lmaydi! – dedi. – Men lazzatlanish navbatimni sotmayman!

- Mina diya dima bilan boshqa ziynat asboblarni gilam ustiga qo'yib, o'rnidan turdi[169].

Xulosa va takliflar. Kundoshlar o'rtasidagi suhbatdan ko'rinib turibdiki Qodir va Dyushenning yozish uslubi farq qiladi. Qodiriyda milliylik o'ziga xoslik ibo hayo bor. Dyushenning yozish uslubida esa ovropacha qarash bor nazarimizda. Biz ushbu maqolada asarlarda birilgan maishiy

muammolarni tahlil qilishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'ygan edik. Asarlarda yuqorida tilga olingan nomlardan tashqari qator epizodik tarzda namoyon bo'lgan obrazlarni

ham uchratasiz. Ikkala adib ham o'z davrining muammolarini qoyilmaqom qilib yorita olgan. Ayniqsa xotin-qizlar masalasiga ozgacha urg'u bera olgan deb hisoblaymiz.

ADABIYOTLAR

1. A.Qodiriy. O'tgan kunlar – Toshkent “Navro'z” 2019.
2. В.А.Маматкосимова. 20\30 йиллар ўзбек марифатпарварлик адабиётида бадий таржиманинг ўрни. 2007
3. Дюшен Фердинанд. Камар. Перевод с французского Н.А.Макшеевой-Ленинград Мысль – 1926
4. Duchene Ferdinand Kamar. Roman d'une femme arabe. Paris, Albin Michel, 1926
5. Жўракулов.У. Қодирий ва роман тафаккури; монография – Тошкент: Нурафшон бусинесс, 2020.
6. Ф.Дюшен. 1997 “Камар” “Тамилла” романлари. Тошкент Маънавият.